

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

УДК 101.1:001:062

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.37.1>

ТЕХНІКО-НАУКОВИЙ АКТИВІЗМ У ПРОСТОРІ ПОСТКЛАСИЧНОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ

Володимир Мельник

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

У статті здійснено філософський аналіз техніко-наукового активізму та науки загалом у контексті переважання сучасного наукового дискурсу установками прагматичного підходу. Розглянуто важливість наявності метафізичного у науковому знанні як філософського складника для досягнення його повноти. Продемонстровано обмеженість сучасної прагматичної парадигми науки крізь призму частковості наукового знання. Обґрунтовано необхідність розвитку методології науки у напрямі до досягнення повноти наукового знання. Розглянуто основні підходи до розуміння співвідношення людини та універсуму в аспекті опосередкованості технікою. Визначено основні концептуальні розбіжності трактування наукового пізнання техноцентричною та антропоцентричною раціональностями. Досліджено методологічні засади розмежування класичної та постнекласичної парадигм конструювання меж наукового пізнання. В контексті методології науки проаналізовано впливи прагматизму на формування техноцентристського трактування Всесвіту. Розглянуто активістський підхід до трактування понять «наука», «техніка», «істина». В межах активістської парадигми досліджено критику трактування істинності наукового пізнання як повного відображення дійсності зі збереженням повноти всіх якісних та кількісних ознак. Охарактеризовано релятивістський підхід як базовий принцип становлення активістської парадигми наукового пізнання. Досліджено проблему інституалізації науки як абсолютної раціональної детермінанти формування «картини світу». Продемонстровано проблемне поле недостатньої присутності етичних принципів та природо-орієнтованих напрямів розвитку науки у класичному науковому дискурсі. Обґрунтовано необхідність побудови наукового дискурсу, який буде орієнтований на вихід з обмеженості та досягнення повноти наукового знання.

Ключові слова: активізм, релятивізм, наука, методологія науки, посткласична епістемологія, техноцентризм, істина, антропоцентризм, суб'єкт пізнання, раціональність, ірраціональність.

З формуванням посткласичної раціональності активно відбувається процес становлення реляційної парадигми наукового дослідження. Відповідно до неї опис досліджуваних явищ не є жорстко детермінованим, регламентованим, а допускає різні варіанти тлумачення, а отже, різні результати дослідження. У сучасному плінному, ймовірнісному світі такий підхід загалом має позитивні аспекти, оскільки дає змогу конструктивно вирішити проблему вибору між різними варіантами багатоваріантної людської діяльності, особливо в контексті вибору стратегії виживання людства.

Однак релятивність як важливий момент людської креативності може переходити у свою протилежність – у деструктивний релятивізм, активізм творця, що виходить за межі об'єктивно можливих і необхідних прогресивних змін, призводить до волюнтаризму, який здатен виродитись у пандемію силових, деструктивних дій щодо природи та людини. Такий погляд щодо релятивізації пізнання притаманний для постмодерністського світобачення, основним девізом якого є назви Віденських лекцій Р. Рорті: «Істина без відповідності реальності», «Світ без субстанції, сутності», «Етика без загальних зобов'язань».

Завдяки тотальному пануванню духу релятивізму та плюралізму кордони і сама можливість науки як способу одержання істинного знання фактично розмиваються. Це неминуче приводить до гальванізації агресивного скептицизму чи навіть до агностицизму. Деконструктивна логіка мислителів типу Р. Рорті, їхній епістемологічний релятивізм стає теоретико-методологічною основою обґрунтування релятивізму етичного, що призводить до «розмивання принципів засад культурної ідентичності національних спільнот» [6, с. 124–178].

Тому релятивізм необхідно розглядати глибше та всебічно, адже саме він обґрунтовує можливість історичного кінця науки, стверджуючи услід за позитивізмом, що традиційне метафізичне розуміння істини в новітній науці не працює, ставлячи під сумнів фундаментальний для класичної раціональності принцип суверенності поняття істини.

Однак ця заява є симптоматичною. Ситуація з наслідками тотальної плюралізації та релятивізації наукового пізнання для представників західного раціоналізму вказує на глибоку кризу його світоглядних засад. Саме в цьому полягає соціокультурний контекст, який лежить в основі детермінації новоевропейської науки, символом якої є світогляд епохи модерну зі всіма його драматичними наслідками. Тож, коли йдеться про соціокультурні межі новоевропейської науки, треба говорити не про буквальный кінець науки, а про кардинальну зміну її функцій та смислу. Цю тезу блискуче обґрунтував у своїй роботі «Критика наукового розуму» К. Хюбнер. Він акцентує на тому, що європейець повинен бути готовим до відмови від свого проєкту Модерну з наукою на чолі, яка на цій підставі володіє монополюючим правом на єдино правильний шлях до істини та реальності [12, с. 178].

Варто погодитися із тезою К. Хюбнера, що зовсім не наука становить основу європейської культури загалом, оскільки витоки культурних традицій Європи містяться у синтезі традицій Античності та християнської спадщини з її проповіддю безмежного панування над природою. Тож, на думку К. Хюбнера, техніко-науковий активізм європейської науки має історичний характер та заради порятунку людства повинен подолати «варварство пароксизмів науково-технічної діяльності та пов'язаної з нею ідеї прогресу» [12, с. 156–178].

Аналіз ситуації у світі переконливо свідчить, що «прогресивно-наукове варварство» – найбільша небезпека для людини у третьому тисячолітті. Тривога за долю людства, яка виникла після Хіросіми та Чорнобиля, лише посилилась унаслідок нових техногенних катастроф (зокрема, у Фукусімі), пандемій (яскравий приклад – COVID-19) та зростання шизофренічного начала в психіці сучасної людини. Отже, нині постала нагальна необхідність радикальної трансформації у світогляді, духовності сучасної людини як порятунку від раціоналістичного «варварства», неконтрольованого техно-наукового прогресу за будь-яку ціну. Тому вихід із системної антропоєкологічної кризи, подолання «прогресивно-наукового варварства» К. Хюбнер вбачає саме у перегляді та зміні онтологічних засад соціокультурної структури європейської цивілізації.

Справді, як засвідчує весь історичний досвід, у рамках класичної наукової раціональності неможливо знайти відповідь на виклики, які постали перед людством. Ідея створення науково обґрунтованої та ефективної стратегії подолання антропоєкологічної й епістемологічної кризи як умови переходу до моделі синергійного гармонійного типу світу є обмеженою. Адже позбавлена онтологічної цілісності європоцентрична наука, яка починаючи з епохи Відродження стала основоположним орієнтиром західної цивілізації, нездатна виробити надійні механізми, які б могли забезпечити сталий розвиток людської цивілізації загалом.

Про існування в універсумі гносеологічно-орієнтованих констант, які накладають обмеження на надмірну, втім числі деструктивну пізнавально-діяльну активність людини у світі, свідчить поява різного роду езотеричних шкіл. Йдеться насамперед про герметизм, адепти якого прагнуть обмежити суму неправомірних, з погляду рівня розвитку цивілізації, «надлишкових», надмірних, а то й небезпечних щодо пізнавальних, практичних потреб людини знань. Стримуючи надмірний пізнавальний активізм науки, сучасний герметизм передає їй не тільки імпульс до прогресистської діяльності, провокуючи неактивізм і прагматизм знання, а й стимулює інтерес до самозаглиблення, споглядальності, самовдосконалення, пошуку духовної єдності з природою, космосом, з планетою як цілісним живим організмом.

Цей ірраціональний аспект у пізнавальному процесі на тлі екстенсивного розвитку цивілізації має тенденцію до збільшення. Чим агресивніший пізнавально-силовий активізм людини щодо природи, тим сильніше вона «супротивиться» надмірному, насамперед екологічно не виправданому, аморальному втручанням (наприклад, клонування, трансгенні та ядерні технології, деструктивне використання яких становить загрозу для життя як такого). Зокрема, на межі ХХ–ХХІ століть статистично зафіксоване суттєве зменшення відкриттів у сфері ядерної фізики.

Отже, у рамках релятивізму наукова істина виступає лише функцією соціокультурних процесів, яка гранично суб'єктивується, позбавляючись об'єктивного смислу. Саме це зумовлює глибоку стурбованість багатьох учених щодо проблеми меж наукового росту, яка виникла в ХХ ст. разом із виявленням меж самого технологічного росту в рамках індустріального суспільства. Заснована на агресивному силовому світовідношенні, науково-прогресистська ідеологія обернулася гострою антропоекологічною кризою, цивілізаційними розломами, віртуалізацією людської буттєвості, інформаційними війнами, засиллям масової культури.

Розвиток науки і техніки, який посідає центральне місце у свідомості та волі сучасної людини, як вища мета цивілізаційного поступу має випереджальний характер щодо морально-духовного розвитку людства. Запізнення формування сучасних соціокультурних, духовних регуляторів перетворилось на апокаліптичну загрозу буттю людини. Неконтрольований техніко-науковий активізм, необмежений духовними абсолютами, ставить питання про межі науково-технічного прогресу: моральну та духовно ушкодливу істоту навряд чи можливо допускати до надскладних технологій.

За таких умов у правовому та морально-етичному сенсі виникає необхідність визнання відповідальності вчених за передбачувані негативні наслідки, які виникають у процесі дослідницької практики. Особливо це стосується фундаментальної науки: надпотужні енергії, з якими вона має справу (наприклад, експеримент з Великим адронним колайдером), у разі втрати контролю над ними здатні створити ефект космічної сингулярності, що становитиме загрозу всьому живому в масштабах планети та навіть мегагалактики. У цьому контексті цілком логічно припустити існування космоетичних чи космоекологічних обмежень, які накладаються антропним принципом на ризиковані техніко-наукові експерименти. Однак не все так просто. Згідно з програмним антропним принципом закону техно-гуманної рівноваги, тільки ті цивілізації, які зуміють ліквідувати дисбаланс між техніко-науковим потенціалом та якістю обмежувальних механізмів етичних систем, проходять рубежі сингулярності. Всі інші, які не витримують драматичний тест на зрілість, вибракуюються із вселенського процесу еволюції або знищують самі себе.

Сценарії, які визначають механізми росту науки зі змінами її функцій, можуть бути різними. Їхні особливості значною мірою визначаються характером взаємодії, взає-

мкореляції зовнішніх та внутрішніх меж науки. Якщо зовнішні межі науки визначають соціокультурні чинники, які накладають певні обмеження на можливий деструктивний розвиток, корелюючи її продуктивні зв'язки з іншими видами пізнання та осягнення дійсності, то внутрішні межі окреслюють пізнавальну динаміку як когнітивну систему. Тобто внутрішні межі зумовлені самим науковим методом. Наука відносно самостійно окреслює досліджувану нею сферу реальності, конструюючи свій предмет та задаючи свої правила, тим самим і визначаючи свої межі.

Однак через фрагментарність опису дійсності, надмірної диференційованості наукового знання наука нездатна адекватно оцінювати своє місце та функції у системі цілісного універсуму. Саме цілісність є тією інтегральною категорією, яка синтезує об'єктивне та суб'єктивне, іманентне та трансцендентне, тобто фіксує всеохопну єдність фізичних, духовних і психологічних реальностей. Притаманні для класичної науки способи аналітичного вивчення цілісності завжди наштовхувались на неможливість її повного опису мовою наукового дискурсу. Проте історичний досвід засвідчує, що всі цивілізаційні кризи, у тім числі й наукові, неможливо вирішувати поза парадигмою цілісності суспільства, цілісності біосфери і техносфери, цілісності світобудови як такої.

Таке твердження логічно впливає з революційного відкриття австрійського дослідника К. Геделя, яке стало передумовою для становлення як зовнішніх, так і внутрішніх меж науки. Його суть полягає у тому, що несуперечливість системи певної логічної потужності може бути встановлена у системі більшої логічної потужності. Тобто, щоб визначити свої функції, свої смисли на певному ступені пізнання, на певному етапі розвитку цивілізації, наукове співтовариство повинно вийти за свої межі, вступити у взаємодію з іншими формами пізнання та осягнення універсуму. Теорема К. Геделя концептуально підтвердила парадоксальність сучасної науки. Наука в час сьогоденної всемогутності, на жаль, культивується як засіб оволодіння світом, а не є, як писав М. Гайдеггер, інструментом розкриття фундаментальних принципів та смислів буттєвості. Втрачаючи свою цілісність, вона перетворюється на конгломерат різних дисциплін і напрямів, що займаються віртуальними штучними онтологіями, та які мало пов'язані з реальним життєвим світом, людиною, довкіллям. Саме тому сучасна наука вже нездатна конструювати універсальну картину світу.

Заслуга М. Гайдеггера, М. Гартмана та К. Геделя полягає в тому, що вони чи не першими зрозуміли загрозу гносеологічного колапсу, який може охопити сучасну науку в разі подальшого ігнорування метафізичних за змістом методів осягнення універсуму. Саме в цьому полягає причина того, що сучасна еволюція фізики, математики, біології, попри феноменальні досягнення, продемонструвала принципові межі фізико-математичного знання. Наприклад, фізики наштовхнулись на свої принципові межі в квантовій теорії (принцип невизначеності В. Гейзенберга), математики – в проблематиці своїх основ (теорема К. Геделя про неповноту).

Оскільки науковому знанню притаманна певна неповнота, розвиток наукових досліджень призводить, з одного боку, до усвідомлення ненадійності наукових знань, а з іншого – до росту знань і незнання. Подолання згаданих труднощів, парадоксів пізнання та осягнення світу можливе лише у межах цілісного, холистичного світобачення на основі поєднання гносеологічного та онтологічного підходів в осягненні універсуму. Такий підхід передбачає поєднання наукових методів пізнання з позанауковими, власне з метафізичними способами осягнення буття. За М. Гайдеггером і М. Гартманом, онтологічний підхід трактує пізнавальне відношення як укорінене у самому бутті, що дає змогу осягнути його входження у різноманітні сфери та взаємозв'язки реального життя, його диференційова-

ність за «рівнями буття». Тому одному цілісному світу можуть відповідати безліч картин рефлексій [4, с. 252].

Обмеженість суто наукового підходу полягає в тому, що наука, ставлячи своїм головним завданням пошук істини, дає лише функціональне пояснення буттєвості, відповідаючи на запитання «Як?», але не дає відповіді який сенс, смисл цього «Як?». Одвічні смислбуттєві питання «для чого і чому існує навколишній світ і люди?», «чому природа розумна?» перебувають поза компетенцією науки як поняття трансцендентні, теологічні.

Щоб відшукати передвічні основоположні буттєві глибини, пізнання повинне бути трансцендентним, адже у природі людини апіорі закладена потреба трансцендентування, виходу за межі природного буття. Вона зумовлена креативністю людського мислення, постійною націленістю на досягнення глибинних джерел буттєвості, абсолютного сутнісного начала. Використання евристичного потенціалу метафізичного знання у формуванні холистичної картини світу є нагальною потребою часу. Воно диктується фактом неминучої зустрічі вчених з метафізичним актом буття на вищих щаблях наукового пошуку, наукового експерименту, коли перед дослідником відкривається конструктивність чи деструктивність його творчості.

Однак визнання трансцендентного існування не дає готового вирішення космологічних, еволюційних парадоксів, зокрема проблеми створення «теорії всього». Саме вона має евристично-креативну функцію в пізнанні онтологічної структури світу та пов'язаною з нею гносеологічною проблематики в усіх формах знання: причинно-наслідкового філософського, буденного та міфологічного. Тут доречно навести думку американського методолога науки М. Вартофського, який вважав, що метафізичне вчення про трансцендентні сутності є найзагальнішим методом критичного, систематичного формування альтернативних концептуальних структур, тільки в рамках яких і є можливим теоретичне пізнання. Тож метафізика історичного буття продовжує бути евристичним засобом наукового дослідження та наукових теорій [3, с. 84–85].

Отже, можемо стверджувати, що в межах класичної наукової раціональності епохи модерну, в лоні якої виник технократичний тип людини, неможливо знайти відповіді на доленосні виклики сучасності та розробити раціонально виважену й ефективну стратегію подолання наслідків атропоекологічної кризи та переходу до ноосферного, гармонічного вектора розвитку людства. Надмірно раціоналізована наука, яка починаючи з Нового часу стала основоположним ціннісним орієнтиром Західної цивілізації, нездатна самостійно виробити механізми сталого, неентропійного цивілізаційного розвитку. Тож неконтрольований техніко-науковий активізм став причиною глобальної антропологічної кризи, віртуалізації людської культури, деградації психосоматики людини, інформаційних війн та засилля масової культури. Тобто драма людської цивілізації – це результат надмірної активності, характерної для сучасної наукової раціональності, інструментального розуму людини, яка створює те, з чим сама нездатна впоратись.

Саме тому людство потребує оновлення інтелектуального ресурсу, який міг би вирішити суперечності та колізії сучасної технологічної цивілізації. Її джерела знаходяться в прагматизованому суб'єкт-об'єктному світовідношенні, характерному для новоєвропейської раціональності. Сформований на цій основі інструментальний розум став керуватись лише принципом особистої вигоди, ігноруючи закладені антропним принципом морально-етичні, у тім числі й екоцентричні імперативи.

Тож, виходячи із драматизму сучасного цивілізаційного розвитку, інструментально-прагматичному розуму треба протиставити розум у людиновимірному плані – розум екзистенціальний, тобто дух та мудрість, розум, який є лише джерелом знання, необхід-

ність моральної дії. З цього погляду можемо стверджувати, що основний виклик людині у сучасному світі становить не технонаука та техноприрода, а передусім вона сама. Абсолютно очевидно, що сучасні екологічні техногенні ризики у своїй екзистенційній основі органічно невластиві технонауці, а є результатом девіантної діяльності людини (непродуктивних, безвідповідальних, часто безграмотних дій одних та безконтрольності інших).

Звідси цілком логічний висновок – необхідно відмовитись не від самої технонауки, внаслідок розвитку якої виявляється креативна сутність людини, а від деструктивної «ідеології техніки», яка є гальмом у реалізації сутнісних сил людини, спотворенням її конструктивної космічної місії, замінивши цю «ідеологію» на установку формування та відношення до техніки, за виразом Е. Юнгера, як до «творчої техніки». Тобто йдеться не про відмову від технічного відношення до світу, а тільки про встановлення розумних меж розвитку, заміну «жорстокої» техніки, яка агресивно впливає на навколишнє середовище, на техніку та технології більш «м'які», екологічні, тобто на «творчу техніку». Вона, відповідно до підходу Е. Юнгера, – це тотальна, інтелектуальна, морально-етична мобілізація, модус гештальт креативного робітника. Це не нейтральний продукт, не сукупність засобів, а мова, володіння чи неволодіння якою становить міру свободи одиничної людини в просторі роботи. В техніці дихають, відчувають, бажають, мислять, у техніці живуть [7, с. 62–69, 76].

Розглядаючи антропологічні наслідки ствердження посткласичної наукової раціональності щодо гуманізації наукового активізму, можна стверджувати, що всі проблеми та кризи людської цивілізації є передусім кризами онтологічної інтерпретації реальності сучасної людини, розуміння нею власної природи, її космічної межі. Останній момент має і свою метафізичну інтерпретацію. Якщо в класично-механістичній раціональності світ як об'єктивна, незалежна даність володіє односторонньою та примусовою креативністю, то в новій, посткласичній метафізичній інтерпретації сама людина стає учасником творіння конструктивної еволюції. Тобто з кожною новою науковою теорією, з кожним новим технічним винаходом людина стає співучасником космічної еволюції, але тільки якщо її вольові дії та мудрість вступають у синергію з ментально-креативними константами, апріорі заданими антропним принципом.

Порушуючи питання пошуків шляхів подолання надмірного техніко-наукового активізму, обмеження його етичними імперативами та нормами, виникає принципове питання: чи можемо ми сподіватись на розвиток життєдіяльної, гуманної технічної культури, яка б забезпечила не тільки раціонально-технічне оновлення, а й духовне відродження людини? Адже саме останнє є умовою реалізації першого.

Ключем до вирішення цієї проблеми є теза М. Гайдеггера про антропність, космічну креативність техніки як способу розкриття сутнісних сил людини, сенсу її буттєвості та космічної місії. В цьому контексті особливо показовою є оцінка значення та меж техніко-наукового активізму, яку дав французький філософ та психоаналітик Ф. Гваттарі. Зокрема, у есе «Перетворення соціальних практик» (1992) він заперечив протиставлення машини людському духу: «Деякі філософи стверджували, що сучасна технологія блокувала доступ до наших онтологічних основ, до примордіального буття». Але, запитує філософ, що якщо правильним є протилежне уявлення і «відродження духу та людських цінностей може бути досягнуте засобом нового союзу з машинами?» [Цит за: 5, с. 190]. У такому разі техносфера є не тільки способом власного самопізнання, самовідкриття та самореалізації, а й інструментом перетворення людини на діяльного співучасника космічної еволюції, оберегу антропного принципу в його найбільш сильному (термінальному) варіанті. За допомогою творчої гуманізованої техніки людина як носій космічної креативності відкриває та створює нові онтології для боротьби з хао-

сом, ентропією, пробуджуючи таким чином нові гармонійні способи власної буттєвості в техніко-культурному світі.

Однак формування ідеології творчої гуманізованої техніки натикається на низку проблем, передусім на проблему поглиблення тенденції прагматизації наукових досліджень, у тім числі й у сфері фундаментальної науки. Йдеться про те, що в межах техногенної цивілізації інновації стають особливою прагматизованою цінністю, яка позбавлена етичних інтенцій. Тому в сучасній науці пріоритет надається не етико-адаптаційній, а пасіонарно-креативній діяльності, націленій на прагматико-доцільні результати. У цьому контексті формується розуміння знання як сили, влади, не тільки як панування одної людини над іншою, а й як панування людини над природними та соціальними об'єктами. Як наслідок, сам процес формування наукового знання тут не узгоджується з вимогами антропного принципу, який націлений на одержання об'єктивної істини, та деформується в угоду надмірної активістської установки.

Тож саме через релятивізацію та прагматизацію пізнавального процесу наука все менше відкриває об'єктивні істини. По суті, вона стає джерелом більш-менш обґрунтованих гіпотез імовірного знання. Крім того, зростаюча прагматизація наукових досліджень створює загрозу неконтрольованого використання її результатів. Наприклад, нині у провідних країнах світу величезні фінансові ресурси спрямовують на дослідження явищ, пов'язаних з функціонуванням мозку. Можна уявити ситуацію, якщо ці дослідження стануть основою створення технології розкриття суб'єктивного світу людини: до яких фатальних наслідків це може призвести? В чийх руках опиняться згадані технології? Кого та для чого будуть «відкривати» і, навпаки, залишать «закритими»? Загроза втрати автономії соціальної суверенності тут є очевидною.

З огляду на інтенсифікацію досліджень у цій сфері питання контролю за знаннями, нанотехнологіями, їхнього розумного обмеження та поширення стають центральним завданням ґрунтовної превентивної соціально-етичної експертизи – без її дієвих і санкціонованих дій людській популяції загрожує глобальна катастрофа.

У цьому контексті різко посилюється морально-етична проблематика наукової діяльності. Актуалізується завдання піднесення морального статусу інтелектуалів, формування такої морально-етичної свідомості вчених-інженерів, конструкторів, яка б не дозволила здійснювати на задоволення одноосібних чи корпоративних інтересів експерименти, що становлять катастрофічну загрозу для людства. Тож мета гуманітарія – пробудити філософську рефлексію суспільства щодо технологічних ризиків у різних галузях мегатехнологій (атомних, біологічних, нанотехнологій). Річ у тім, що всі види сучасної техніки амбівалентні у своєму впливі на соціально-природні процеси, а тому й несуть у собі технологічні, екологічні та соціальні ризики.

Саме тому вибір гуманістично орієнтованої ідеології технауки – це вихід на неентропійний вектор розвитку техніки та технологій з потенційно існуючих. Характер такого вибору несе врахування можливих локальних чи глобальних наслідків для розвитку та виживання людської цивілізації, що спонукає ставити питання про межі техніко-наукової активності людини щодо технологізації життя. Через зростання імовірного характеру соціально-природного розвитку цивілізацій питання встановлення меж техніко-наукового активізму не передбачає однозначної відповіді. Однак системно-цілісний аналіз сучасного стану проблеми дає змогу дійти таких висновків.

По-перше, межі техніко-наукового активізму визначаються передусім стратегічною проблемою глобальної безпеки людства, відверненням загрози буттю як такому, збереженням життя на Землі. Тобто ці межі диктуються антропним принципом у його найбільш

сильному (термінальному) варіанті. Новітні технології, що виникають як наслідок розгортання техніко-наукового активізму, за жодних обставин не мають порушити буттєву константу. Йдеться насамперед про те, що технотронна цивілізація повинна накласти табу або критичні обмеження на вивільнення такої енергії, яка дорівнює космічній сингулярності та зменшенню кисню в атмосфері до критичної межі.

По-друге, треба говорити про межі, які впливають з надмірної технологізації біологічного статусу людини. Адже неконтрольовані експериментальні дослідження у рамках біоінженерії, зокрема геному людини, становлять пряму загрозу виживанню людської популяції. Крім того, непередбачуваний характер мають технічні моделювання психологічних, когнітивних, інтелектуальних процесів. Зокрема, тотальність «віртуального світосприйняття», комп'ютерного «раю» може обернутись деградацією всієї психосоматики людини, її енергетичним колапсом, падінням відповідальності перед живою реальністю. Як уже було зазначено, існують межі відтворення процесів вищої нервової діяльності у сфері ментальних, екзистенційних актів. Тут ідеться про необхідність накладання табу на розмивання суверенності, автономності суб'єктивного світу людини.

По-третє, абсолютні межі технологізації мають бути означені також й у сфері екзистенційних вимірів людського буття, адже спроби його сцієнтизації зумовлюють її глибинну профанацію. Метафізичний, духовно-трансцендентний, відкритий характер екзистенційності людини визначає її супротив надмірній логізації, формалізації та, відповідно, технологізації. Жоден техніко-сурогатний засіб не в стані ціннісно-смысловим чином виразити усю глибину людського світовідчуття та світопереживання – вони математично, формально-логічно немодульовані, оскільки є ірраціональними. З огляду на інтегральний характер технонауки соціальний складник соціокультурного змісту людської буттєвості надалі буде технологізований. Тож у цьому аспекті технологізація не має своїх меж. Однак у цій сфері також потрібна постійна моніторингова діяльність щодо забезпечення та пом'якшення негативних наслідків тих чи інших техніко-культурних нововведень.

Однак буденна практика засвідчує, що мобілізація етико-гуманістичного змісту техніко-наукового змісту на рівні закликів, приписів та ідеологічних конструкцій, як правило, є неефективною. Саме експертне знання пропонує суб'єкту науково-технічної творчості можливий вибір найоптимальнішої стратегії поведінки. В цьому контексті цілком виваженими є еколого-етичні вимоги до інженерної практики: по-перше, аналіз наслідків застосування технічних пристроїв для недопущення забруднення навколишнього середовища. По-друге, вміння передбачати побічні ефекти техніки, не прямий, а можливий за певних умов вплив на природу, людське здоров'я та соціальний розвиток і за можливості мінімізацію цих процесів. По-третє, переорієнтація технічного розвитку на ресурсоощадні та природобезпечні технології. По-четверте, врахування досягнень світової науки в дослідженні проблем подолання екологічної кризи та сталого розвитку суспільства.

Цілком очевидно, що без реалізації цієї стратегії гуманізації техніко-наукового активізму абсолютно неможливо ефективно використовувати його здобутки у вирішенні локальних та глобальних проблем інформаційного суспільства в інтересах як окремої людини, так і людства загалом. Особливо це стосується побудови ненасильницького світу та збереження людини як біологічного виду.

Список використаної літератури

1. Бейтсон Г. Экология разума. Избранные статьи по антропологии, психиатрии и эпистемологии / Пер. с англ. Москва : Смысл, 2000. 476 с.
2. Вальверде К. Философская антропология / Пер. с испан. Г. Вдовиной. Москва, 2000. 412 с.

3. Вартофский М. Эвристическая роль метафизики в науке. *Структура и развитие науки*. Сборник переводов. Москва : Прогресс, 1978. С. 43–110.
4. Гартман Н. Систематическая философия в собственном изложении. *Фауст и Заратустра*. Сборник статей / Пер. с нем. Ф. Вяккерера, В. Волжского. Санкт-Петербург : Азбука, 2001. С. 207–274.
5. Дэвис Э. Техногнозис: миф, магия и мистицизм в информационную эпоху / Пер. с англ. С. Кормильцева, Е. Бачиной, В. Харитоновой. Екатеринбург : Ультра, Культура, 2008. 480 с.
6. Кримський С. Під сигнатурою Софії. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 367 с.
7. Михайловский А. Миф, история, техника: размышления Эрнста Юнгера у «стены времени». *История философии*. 2010. № 15. С. 57–82.
8. Панина Г. Экспертные технологии управления в информационном обществе. *Вестник МГУ. Серия 7. Философия*. 2010. № 1. С. 83–89.
9. Паскаль Б. Думки / Пер. з фр. Київ : Дух і Літера, 2009. 704 с.
10. Стёпин В. Теоретическое знание: Структура, историческая эволюция. Москва : Прогресс-Традиция, 2000. 743 с.
11. Фрїт К. Формування розуму. Як мозок створює нам духовний світ / Пер. з англ. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 271 с.
12. Хюбнер К. Критика научного разума / Пер. с нем. Москва : ИФРАН, 1994. 326 с.
13. Цехмістро І. Холістична філософія науки. Харків : Акта, 2003. 293 с.

TECHNICAL AND SCIENTIFIC ACTIVISM IN THE SPACE OF POST-CLASSICAL RATIONALITY

Volodymyr Melnyk

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The article provides a philosophical analysis of technical and scientific activism and science in general, in the context of overloading modern scientific discourse with a pragmatic approach. The importance of the presence of the metaphysical part in scientific knowledge as a philosophical component for achieving the completeness of scientific knowledge is considered. The limitations of the modern pragmatic paradigm of science in the key of the partialness of scientific knowledge are demonstrated. The necessity of development of methodology of science in the direction of achievement of completeness of scientific knowledge is substantiated. The main approaches to understanding the relationship between man and the universe through the mediation of technology are considered. The necessity of development of methodology of science in the direction of achievement of completeness of scientific knowledge is substantiated. The main approaches to understanding the relationship between man and the universe through the mediation of technology are considered. The main conceptual differences in the interpretation of scientific knowledge by technocentric and anthropocentric rationalities are outlined. The methodological principles of distinguishing between classical and post-classical paradigms of constructing the boundaries of scientific knowledge are also analyzed. In the context of science methodology, the influences of pragmatism on the formation of technocentric interpretation of the universe are studied. An activist approach to the interpretation of the concept of “science”, “technology”, “truth” is considered. Within the activist paradigm, the critique of the interpretation of the truth of scientific knowledge as a complete reflection of reality while preserving the completeness of all qualitative and quantitative features is considered. The relativistic approach is characterized as a basic principle of formation of the activist

paradigm of scientific knowledge. The problem of institutionalization of science as an absolute rational determinant of the formation of the “picture of the world” is studied. The problematic field of insufficient presence of ethical principles and nature-oriented directions of science development in the classical scientific discourse is demonstrated. The necessity of constructing a scientific discourse, which will be focused on overcoming the limitations and achieving the completeness of scientific knowledge is substantiated.

Key words: activism, relativism, science, methodology of science, postclassical epistemology, technocentrism, truth, anthropocentrism, subject of cognition, rationality, irrationality.